

Wittgensteins tænkning i to af de mest afgørende perioder i hans (filosofiske) liv. Der fokuseres på sprogfilosofierne (hvad der er selvfølgeligt) og etisk-religiøse forestillingskomplekser (hvad der er mindre selvfølgeligt) og så billedbegrebets opkomst og fastholdelse (hvad der er er yderst usædvanligt). Der er mange afdækninger, som må have relevans for og i Wittgensteinforskningen. Det er ikke helt ringe (for at sige det på jysk), at vi nu på dansk har fået et så vægtigt bidrag, der går i clinch med Wittgensteins *Nachlass*.

Hans-Jørgen Schanz

Marx og fremmedgørelsen revisited

Jens Peter Kaj Jensen, *Det frie menneske - en bog om fremmedgørelse, frihed og frigørelse*, Odense: Odense Universitetsforlag 2000, 239 sider. 248 kr.

At det intellektuelle klima kan ændre sig markant på ganske få årtier - ja, nogle gange endda på ganske få år - virker indlysende. Et henkastet blik på den nyeste tids idehistoriske rækker, hvis man vil forsikre sig om en sådan påstands banalitet. I 1970'erne kunne man således kun dårligt gennemføre sit studie ved det humanistiske fakultet uden i større eller mindre grad at inddrage en vis grad af venstreradikal, gerne marxistisk, emancipatorisk teori i disse selvsamme studier. Begreber som fremmedgørelse og frigørelse kom i et sådant intellektuelt klima helt naturligt til at stå i centrum. Med 80'erne kom imidlertid en ny idehistorisk bølge rullende ind over de universitære og

intellektuelle miljøer i Danmark (efter i en årrække at have hærget under sydligere himmelstrøg) og begreber som de førnævnte forsvandt med et trylleslag fra dagsordenen for at blive erstattet med andre begreber, der bedre kunne beskrive *la condition postmoderne*. Andre begreber, andre sprogpil, kom på mode. Nu står vi så i en tid (og i et intellektuelt miljø), der på mange måder ikke længere kan kaldes postmoderne. En tid, hvor oplysningsfilosofiske begreber og ideer igen vinder indpas (jf. Per Aage Brandts semiotiske korstog, Sokal-affæren). I kølvandet på denne oplysningsfilosofiske strømning kan vi også passende placere den bog som er omdrejningspunkt for denne anmeldelse - *Det frie menneske - en bog om fremmedgørelse, frihed og frigørelse* af Jens Peter Kaj Jensen (JPKJ), filosof fra Odense Universitet - hvor der uden større besvær, faktisk med stor overbevisningskraft, tages afsæt i en vis Karl Marx - idehistorisk protagonist af delvis oplysningsfilosofisk observans - der ellers til for ganske nylig (og stadig til en vis grad) i de intellektuelle miljøer har været betragtet som en "toten Hund". Dette er i sig selv en beghenhed. At JPKJ samtidig også har begået en særdeles velskrevet og spændende bog skal der her selvfølgelig ikke klages over. Lad os i stedet se lidt nærmere på bogens indholdsmæssige side, hvor der til gengæld - kritikens natur tro - er enkelte klagepunkter.

Kort skitseret er JPKJs projekt i *Det frie menneske* ... at undersøge den fremmedgørelse som han - i selskab med den unge Marx - mener særligt kendetegner det moderne kapitalistiske samfund og dets produktionsmåde, for i samme åndedrag at undersøge muligheden for menneskets frigørelse fra denne fremmedgørelse, som igen

for Jens Peter Kaj (med Marx) falder sammen med en bestemt politisk strategi (socialisme/kommunisme).

JPKJs gennemspilning af disse temaer, som de kommer til at udfolde sig i resten af bogen, er perspektivrig. Vi kommer både omkring Darwins evolutionslære, Hegel, Feuerbach, fænomenologien, Bloch, Bergson, Mounier, Katzenelson, strukturalismen, Gorz og Althusser (samt mange andre). Af disse fremstår - udover Marx naturligvis - særlig Bloch, Bergson, Katzenelson og Gorz som heltene i fortællingen. Hvad JPKJ i sin historiske gennemgang af problematikken (fremmedgørelse-frihed-frigørelse) når frem til er på mange måder inspireret af disse og beslægtede teoretikere. Så da JPKJ i bogens afsluttende afsnit opstiller tre overordnede hypoteser, som - hvis de holder stik - vil kunne medvirke til fremmedgørelsesproblematikkens løsning, optræder disse teoretikere helt automatisk på credit-listen.

Den første tese lyder: "Den historiefilosofiske optimisme er meningsfuld" (og indgår som et naturligt element i det menneskelige væsen). Med Ernst Bloch mener JPKJ at kunne spore en latent potentialitet i mennesket, en rettedhed mod et Heimat, der har form af et kommunistisk, fremmedgørelsesfrit samfund: "... *materien som sådan* er i bevægelse frem mod et latent mål (die Heimat)"/"Die Heimat bestemmes politisk som kommunisme"/"Som kommunistisk menneske savner man intet uden for sig selv (s. 82, 86 og 87)". Der knyttes her tydeligt an til utopismen, men utopismen forbindes umiddelbart herefter med et begreb om mennesket som naturligt rettet mod et bestemt mål (kommunismen), der efter denne

anmelders bedste overbevisning underminerer netop den betydning af ordet utopi, som kunne udgøre dette ords mulige politisk-teoretiske attraktion - at der netop ikke findes nogen endegyldig udformning af et samfund (utopi betyder som bekendt ikke-sted). Hvis menneskets latente natur er kommunistisk, så skal vi vel bare læne os tilbage og - uafhængigt af om vi måtte ønske denne kommunisme - blot afvente naturens gang? En filosofisk overbevisning man vistnok kalder deterministisk og som JPKJ da også til en vis grad tilslutter sig, idet han - med oplysningsfilosofisk optimisme - ikke ser nogen direkte konflikt, snarere et sammenfald mellem den frie vilje og naturens latente rettedhed. For denne anmelder er det dog svært at se omridset af en progressiv, endsiges revolutionær praksis i denne teoretiske position. Man ville nok mere kunne se det omvendte - en fastfrysning (determinering) af praksis - i en sådan positionering. Bogens anden overordnede hypotese er: "Mennesket er et primært socialt væsen". Inspireret af bl. a. den danske udviklingsteoretiker Boje Katzenelson beskriver JPKJ mennesket som et genetisk bestemt socialt væsen. Det er simpelthen en træk ved evolutionen, et naturvidenskabeligt faktum (og elsker vi ikke dem?), at mennesket "primært" vil optræde socialt i forhold til næsten. Altså endnu engang: Mennesket er af naturen socialistisk/kommunistisk. Vi behøver vist ikke at gentage vor kritik?

Endelig er det bogens tredje hypotese, at: "Selvrealisering i det frie arbejde harmonerer med almindelig behovsopfyldelse". Denne hypotese hænger sammen med JPKJs pragmatisk erkendelse af, at afskaffelse af al industrielt formidlet, fremmedgørende

arbejde ikke er mulig. En vis del af vort arbejde er nødvendigt for at opfylde de almene behov. Først herefter er selvrealiseringen i det frie arbejde en mulighed. Overordnet set en ganske fornuftig betragtning, dog virker formuleringen "harmonerer med" lige lovlig optimistisk.

JPKJ sammenfatter slutteligt disse tre hypoteser i en samlet hovedtese: "Der kan opstilles en socialistisk utopi som adækvat løsning på det fremmedgørelses-problem, der rejses af den unge Marx". Om denne løsning nu også er adækvat forbliver - på baggrund af vor kritik af den natur-deterministiske holdning hos JPKJ - et åbent spørgsmål. Og selvom JPKJ prøver at imødegå denne kritik, så forbliver det - i vore øjne - et problem at forholde en progressiv, socialistisk praksis/politik til et teoretisk fundament, hvor alle vigtige elementer på forhånd synes at foreligge med naturlig nødvendighed.

Med disse uenigheder antydningensvist blotlagt, så er det vigtigt for mig samtidig på det varmeste at anbefale Jens Peter Kajs bog, der - udover at tjene som en ganske glimrende introduktion til sit emne - vidner om stort overblik, syn for frugtbare teoretiske kombinationer og en sproglig formidlingsevne, man sjældent oplever i filosofiske afhandlinger.

Paw Hedegaard Amdisen

Humanistens ignoramus og den oversete danselse

Thomas Hylland Eriksen. *Charles Darwin*. Viborg: Tiderne Skifter 2000. 175 sider. Kr. 198.
Paul Strathern. *Darwin og evolutionen*. Lyngby: Polyteknisk Forlag 1999. 87 sider. 98 kr.

Der er næppe nogle videnskaber der i dag har så gennemgribende og omfattende indflydelse på vores hverdag og umiddelbare fremtid som de biologiske. Vi har i de senere år oplevet en markant vækst indenfor forskellige grene af biologien, samtidig med at den teknologiske udvikling har muliggjort et mere aktivt manipulerende forhold til naturen, inklusive mennesket, end nogensinde før. Det velanskrevne videnskabelige tidsskrift *Nature* har således i løbet af 1990erne lanceret ikke mindre end fem specialiserede tidsskrifter, der alle relaterer sig til nye områder indenfor biologien. Det prestigefyldte *Human Genome Project* har allerede fejret store succeser. Det er netop lykkedes amerikanske forskere at konstruere et computerstyret eksperimentelt system, der automatisk kan designe og fremstille robotagtige livsformer ud fra principperne om evolution ved naturlig udvælgelse. I vores køleskabe hober de genmodificerede madvarer sig op. De biologiske videnskaber er med andre ord for alvor blevet vedkommende. For at kunne påvirke den dagligdag vi alle lever i, er det blevet nødvendigt at tage stilling. Og det gør man stadig bedst på et informeret grundlag.

På den baggrund er der gode argumenter for at vide noget mere om den moderne biologi og hvordan